

Filmlərin yubileyi

“İstintaq davam edir” – 50

Hər dəfə “Azərbaycanfilm” kinostudiyasına gələndə həyatda milli kinodramaturgiyanın banisi Cəfər Cabbarlının büstü, dəhlizlərdə milli kinomuzun parlaq simaları – Abbas Mirza Şərifzadə, Mikayıl Mikayılov, Hüseyn Seyidzadə, Niyazi Bədəlov, Məmməd Əlili, Adil İsgəndərov, Əlisəttar Atakışiyev və başqalarının portretləri ilə qarşılaşıram. Onların ruhları burada doluşur, burada gecəlayır və burada da rahatlıq tapır.

Bu kino xadimlərinin əksəriyyəti, o cümlədən Əlisəttar müəllimlə yaxından ünsiyyət saxlayırdım. Hətta quruluş verdiyi “İstintaq davam edir” detektiv filminə Gəncədə və Mingəçevirdə ilk baxışların təşkil

ilə bağlı həmin şəhərlərə birgə səfər də etmişdik.

Rejissor Ə. Atakışiyev “İstintaq davam edir” filmi yazıçı Cəmişid Əmirovun “Sahil əməliyyatı” povestinin motivləri əsasında lentə almışdı. Filmdə vətənin təhlükəsizliyi və əhəlinin əmin-amanlığının qorunmasında Azərbaycanın xüsusi xidmət orqanları əməkdaşlarının böyük və fədakar əməyindən, onların və milisin birgə fəaliyyətindən, sırası vətəndaşların sayıqlığından danışılır. Burada biz hadisələrin gözlənilmədən dəyişməsinin və xarakterlərin toqquşmasının da şahidi oluruq.

...Bakıda, neft şəhərinə çoxdandır ki, xarici kəşfiyyat göz dikib.

Artıq neçə dəfədir ki, sovet hökuməti alim, turist, tələbə, kommertsant sifətiylə ölkəyə gələn casus və agentləri SSRİ-dən xaric etməli olub. Detektiv film əyləncəli şəkildə belə əhvalatlardan biri haqqında bəhs edir.

Gənc, istedadlı kimyaçı alim artıq neçə illərdir ki, böyük strateji əhəmiyyətə malik mühüm layihə üzərində çalışır və tez-tez beynəlxalq elmi konfranslara qatılır. Onun tədqiqatları xarici kəşfiyyatı maraqlandırmaya bilməz.

Mühəndis Əzimovun elmi işi haqqında lazımi fotosurətləri və məlumatları əldə etmək üçün özünü tanınmış şərqşünas alim kimi qələmə verən casus Xouk Bakıya göndərilir. Restoran ofisiyanti, vətən xaini, casus və cinayətkar Nikezin bu işdə Xouka fəal köməklik edir.

Bir dəfə evə qayıdan Əzimov görür ki, mənzilinin qapısı açıq qalıb. Məxfi sənədlər saxlanılan qovluq əvvəlki yerindədir. Onlara əl vurulmayıb. Mənzildən yalnız çamadan və demisezon palto yoxa çıxıb. Oğurluq yerinə çağırılan milis və Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin işçiləri cinayətin dolaşığı zinə düşürlər.

Filmdə səbirlə aparılan istintaq, cinayətin addım-addım açılması əsl təqsirkarları üzə çıxarıb və namuslu, təmiz insanları müdafiə edir. Casusların ifşasında və tutulmasında xüsusi xidmət əməkdaşlarına sırası vətəndaşlar yaxından köməklik göstərirlər.

Detektiv – macərə kino həvəskarlarının sevimli janrlarındandır. Yaşından asılı olmayaraq hamı macərə filmlərinə eyni həvəslə baxır, hadisələri gərginliklə izləyir, qəhrəmanlarla birlikdə həyəcan keçirir. Kino işçilərinin də vəzifəsi həmin janrdə tamaşaçıların tələbatına uyğun yüksəkkeyfiyyətli kino əsərləri yaratmaqdan ibarətdir.

Film ədəbi əsər əsasında çəkilib. Ədəbi əsərlə kino arasında nəzərə alaraq hadisələr yığcam olmalı və dinamik inkişaf şəkildə göstərilməlidir. Biz bunu “İstintaq davam edir” filmində aydın görürük. Bədii əsərlərdə isə təsvir edilən hadisələrdən, başqa hər bir qəhrəmanın xarakterini dərinləndirən göstərmək, onu analiz etmək üçün həşiyə çıxmaq imkanı yaranır.

“Povest 1957-ci ildə yazılıb. Film isə on il sonra çəkilmiş, yəni hadisələr dövrə bağlanmışdır. Elə bununla əlaqədar filmin xeyrinə ssenaridə bəzi dəyişikliklər edilib; məsələn, əgər əsərin əvvəlindən casusun şəxsiyyəti aşkar edilirsə, filmdə bu ancaq son kadrlardan məlum olur. Belə dəyişiklik, əlbəttə, dramatikliyi qat-qat artırmağa imkan vermişdir.

Filmdə su altında akvаланq paltarında düşmənlə vuruşma səhnəsi, avtomobillərin böyük sürətlə bir-birini təqibi və dərədən aşağı yuvarlanmasına maraqla baxılır. Bunun üçün çəkilişlərə yüksəkixtisaslı avtomobil yarış sürücüləri cəlb olunmuşdu. Kinetexnikanın son nümunələrindən, dəniz sahil çəkilişlərdə gizli kameran istifadə edilirdi. Bu həmin kadrların təbii və effektiv çıxmasına imkan verdi.

Əksər kadrlar Bakıda, xarici şəhərlərlə əlaqədar olan obyektlər isə Riqədə çəkilmişdi. Sualtı səhnelərin çəkilişi Qara dəniz sahilində Feodosiya rayonunda aparılıb.

Filmdən Kadr

Filmin adının povestdəki kimi "Sahil əməliyyatı" deyil, məhz "İstintaq davam edir" qoyulmasının daha bir səbəbi var ki, ələ ssenaridəki dəyişikliklərlə əlaqədardır. Son kadrlarda xaricdən gələn agentin ifşası göstərilir. Sonra məlum olur ki, Bakıda məskunlaşmış və xaricə əlaqəli Nikezin Böyük Vətən müharibəsi illərində faşist ordusu sıralarında vuruşarkən sovet torpağında böyük cinayətlər törədib. Deməli, istintaq hələ davam edəcəkdir...

Bu detektiv film doğma torpağın üstündə gəzən, lakin ləyaqət və şərəf nə olduğunu bilməyən adamlara xəbərdarlıq kimi səslənir. Filmin personajlarından biri, avara və yelbeyin Səlim kimilər xırda məsələlərdən başlayaraq sonra təhlükəli xətə gəlib çatır, xarici agenturanın toruna düşür, nəhayət, dövlət canısına çevrilirlər. Ekran əsəri bu barədə tamaşaçılara xəbərdarlıq etməklə onları dərinədən düşünməyə çağırır.

Filmin ssenari müəllifləri Cəmşid Əmirov və məşhur detektiv filmlərinin müəllifi kimi tanınan Mixail Maklyarski. M.Maklyarski bu kino əsəri barədə demişdir: "Ssenarini yazanda da, quruluşçu ilə birgə rejissor ssenarisi üzərində işləyəndə də biz ona əsaslanmışdıq ki, detektiv film təkcə "yüksək səviyyəli istirahət" demək deyildir. Bu həm də aqli enerji üçün ən gözəl vasitədir, özünəməxsus məntiqli düşüncə tərzidir. müşahidə etmək, faktları tutuşdurmaq və təhlil etmək, hipotezaları qurmaq və isbat etmək! Biz həm də ona əsaslanmışıq ki, hər bir kinodetektiv fədakarlığı, cəsarəti, vətənpərvərliyi və öz işinə sədaqəti tərənnüm etməlidir".

Qarıba da olsa, Ə.Atakişiyev "İstintaq davam edir" filmi çəkərkən rəhbərlik tərəfindən ona qarşı təzyiqlər hələ də vardı. Bunu bütün kino işçiləri açıq-aydın görürdülər. Rus kinodramaturqu M.Maklyarski də durumu hiss etmişdi. Ona görə də Əlisəttar müəllimin müdafiəsinə qalxaraq film ümumittifaq ekranlarına çıxandan sonra əsərin prokat uğuru barədə məktub yazıb kinostudiyanın rəhbərinə göndərmişdi. **Hətta məktubun arasına mətbuatda film haqqında dərc edilmiş resenziyanı da qoymuşdu. Məktubda yazılmışdı: "Azərbaycanfilm" in direktoru İsgəndərov A.R. yoldaşa. Hörmətli Adil Rzayev! Məlumat üçün sizə Tulada çap olunmuş "Kommunar" qəzetini göndərirəm. Burada "İstintaq davam edir" filmi haqqında resenziya verilib. Baş kinoprokatın məlumatına görə, bizim filmimiz rekord sayda tamaşaçı toplamışdır.**

Sizə salamlarla M.Maklyarski.
22 fevral 1968-ci il".

Ə.Atakişiyev "İstintaq davam edir"lə əlaqədar mənə kadraxası maraqlı söhbətlər də edərdi. Deyirdi ki, filmin məsləhətçisi Azərbaycan Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin sədri, general-mayor S.Sviqun idi. Amma əslində bizim işimizə, çəkilişlərin gedişatına komitə sədrinin müavini Heydər Əliyev özü rəhbərlik edirdi. Mən rejissor Ə.Atakişiyevlə hər dəfə görüşəndə O, Heydər Əliyevin filmə necə maraqlanması, çəkiliş zamanı ortaya çıxan problemlərin aradan qaldırılması üçün köməklik göstərməsi, ümumiyyətlə, filmə hamilik etməsi barədə çox maraqla danışıq, "Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinə gedəndə ürayım açılır, çünki orada kino işçilərinin yaxın dostu Heydər Əliyev işləyir" deyirdi. Hətta Ə.Atakişiyev filmdəki Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin sədri polkovnik Çingizov obrazında Heydər Əliyevi gördüyünü də söyləyirdi.

Maraqlıdır, film ümumittifaq ekranlarına buraxıldıqdan sonra re-

jissor Şimali Qafqaz tamaşaçılarının birindən, vaxtilə DTK-da işləyib qocalığa görə təqaüdə çıxmış veteranın məktub alır. Məktubda yazılmışdı ki, Sovet İttifaqının heç bir respublikasında DTK sədri milli kadr olmayıb. Həmişə bu vəzifədə ruslar oturublar. Ona görə də müəlliflər filmdə səhva yol veriblər.

Ə.Atakişiyev bu məktubda yazılanları oxuyanda uşaq kimi sevinirdi.

“ 1967-ci ildə Heydər Əliyev Azərbaycan Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin sədri vəzifəsinə irəliləyən çəkilişdə və ona general-mayor rütbəsi verildəndə rejissor Ə.Atakişiyev fəxrlə həmkarlarına deyirdi: "Gördünüzmü, mən Çingizov obrazında Əliyevi necə görürdüm, real həyatda da belə oldu. Əvvəl kinoda, sonra da müttəfiq respublikalar içərisində yalnız Azərbaycanda ilk milli təhlükəsizlik komitəsinin sədri Heydər Əliyev təyin edildi. Mən belə olcağına inanırdım". Doğrudan da, bu, Sovet İttifaqında görünməmiş bir hadisə idi. H.Əliyevin təyinatı ilə təkcə Ə.Atakişiyev deyil, bütün kino işçiləri, bütün Azərbaycan xalqı sevinir və qürur hissi keçirirdi.

Filmin operatoru Əlihüseyn Hüseynov, rəssamları Nadir Zeynalov, Elbəy Rzaquliyev, bastəkəri Polad Bülbüloğludur.

Filmdə aktyorlardan Kamil Xudaverdiyev polkovnik Çingizov, Həsənağa Salayev mayor Rüstəmov, Həsən Məmmədov Əzimov, Larisa Xələfova Dilərə, Lev Borkukov Houk və Martinov, Ağahüseyn Cavadov Həsən, Fuad Poladov Salim, Anatoli Solovyov Nikezin, Hacıbaba Bağirov cavan alverçi rollarını ifa edirlər.

Rejissor Ə.Atakişiyev ömrünün son illərini Moskvada Kino Veteranları Evinə məcburi yaşamağa məcbur olur. Lakin bu da ona asan başa gəlmir. Çünki Rusiyada yaşamadığına görə onu Kino Veteranları Evinə götürmürdülər. Əlisəttar müəllim Heydər Əliyevə müraciət etmək məcburiyyətində qalır. O vaxt H.Əliyev artıq Azərbaycan Kommunist Partiyası MK-nin I katibi vəzifəsində işləyirdi.

Ə.Atakişiyev kinostudiyada həmkarları arasında fəxrlə deyirdi ki, mən Veteranlar Evi ilə bağlı Heydər Əliyevə müraciət edəndə bildirdim ki, məni naümid qaytarmayacaq. Fikrimdə yanlışmışdım. O məni çox hörmətlə qarşıladı, diqqətlə dinlədi. Məsələni tezliklə həll edəcəyini bildirdi.

Qısa bir vaxt keçəndən sonra Ə.Atakişiyev Moskvadan Kino Veteranları Evinə məktub alır. Məktubda onun Veteranlar evində daimi yaşamasına razılıq verildiyi bildirilirdi. Qocaman rejissorun səvinci yerə-göyə sığmırdı. Tezliklə Ə.Atakişiyev Moskvaya köçdü, həmişəlik olaraq Kino Veteranları Evinə məskunlaşdı.

Buna baxmayaraq görkəmli sənətkarın ürayı doğma Azərbaycanla döyünürdü. O, 1990-cı il noyabrın 7-də vəfat etdi və Moskvada torpağa tapşırıldı.

20 ildən sonra C.Cabbarlı adına "Azərbaycanfilm" kinostudiyasının direktoru Müşfiq Hətəmov rejissor Ə.Atakişiyevin məzarını ona layiq şəkildə yenidən düzəltdirdi. ♦

Aydın Kazımzadə,
Əməkdar incəsənət xadimi